

vyřadit velká písmena?

karel teige

uveřejněno v časopise levá fronta, č. 1-3 / 1930

jako tak mnoho avantgardistických časopisů, používá i náš týdeník ve svém záhlaví a v nápisech článků toliko malých písmen a důsledně vyřazuje začáteční velká písmena (tak zvané kapitálky, versálky, majuskule), dokonce i u vlastních jmen. nejen to: domníváme se, že by bylo účelno majuskule vyřadit a zrušit vůbec a sázeti všechen text toliko z malých písmen. chceme proto vyložit důvody, proč, po našem úsudku, není rozumné užívat dvou abeced, minuskulí a majuskulí, a žádáme čtenáře, aby po našem výkladu zaujali k této otázce své stanovisko a oznámili nám je, neboť bychom o sazbě listu chtěli rozhodnouti jen v souhlasu se svým čtenářstvem. vyžádáme si rovněž posudky těch, jichž se reforma písma, odstraňují versálky, týká především: totiž sazečů a stenotypistek.

odstraniti velká písmena z titulů článků, nápisů a podobně není pouhá nová typografická móda. lépe řečeno: vyřazení majuskulí mohlo by zůstatí pouhou módou, kdyby nebylo provedeno důsledně, kdyby se právě omezilo na to, že bychom v sazbě titulků užívali jen minuskulí. v podstatě jest důsledné odstranění velkých písmen a sazba toliko z minuskulí, tedy tak zv. *malopis* (kleinschreibung), významnou reformou nejen typografickou, ale i filologickou, respektive ortografickou, která je odpovědí na prostou otázku: *proč používati dvou abeced, když jedna by nám úplně stačila.* proč užívatí pro jednu hlásku dvou písmen, dvou znaků, když pro obě tato písmena, **a** i **A**, se vyslovují naprosto stejně? proč by mělo míti piano dvě klávesy pro týž tón? totéž platí také o číslicích: nač užívatí složité, nepřehledné soustavy římských číslic, máme-li dokonalé číslice arabské?

především je třeba si uvědomiti, že *minuskule a majuskule jsou skutečně dva naprosto rozdílné druhy písma*, které nemají navzájem nic společného, které jsou výrazem dvou rozdílných kultur; přes to je však dosud v obvyklé sazbě směřujeme, a sice od 15. století až po naše časy, na začátku vývoje evropského písma jsou *římské kapitálky*. římské kapitálky, jež pocházejí z prvního období po kristu, jsou vlastně písmena kamenická, tesaná, jejich výraz odpovídá autenticky klasickému, antickému duchu, mají do sebe jakousi slavnostnost a majestátnost římského imperia; z těchto římských kapitálek vyvinula se naše tisková velká písmena (kapitálky).

naše *minuskule* mají svůj původ v rukopisech, psaných brkem, z doby kolem roku 800 po kristu, z epochy karla velikého. toto středověké, *karolinské písmo*, zvané »unciale« (dnes existuje i typografické písmo, unziál zvané, které je imitací této písařské abecedy), užívá toliko minuskulí a nezná kapitálek. z něho se vyvinulo evropské psané písmo do rozmanitých forem pozdějších (tzv. polounziál, dále humanistické minuskule, gotické písmo etc.).

vznik našeho písma, t. j. smíšení obou abeced, římských kapitálek a karolinských unziálů, datuje se asi kolem roku 1450, tedy v době renesanční. humanisté pokládali i karolinské písmo za skutečně antické a spojili obě zmíněné abecedy pod společným názvem *antikva* (= staré písmo, totiž latinka).

v běžné latinkové sazbě cítíme však dodnes, přes veškeré změny, které na našem písmu provedly písmolijny, že tu jsou dvě rozličné, navzájem nesouvislé a zcela cizorodé abecedy. kapitálky jsou vesměs stejně vysoké, minuskule mají hodní a dolní délky. v německých a také i ruských písmenech není to tak zjevné. německé písmo (gotika, švabach, fraktura) vzniklo na základě humanistické antikvy a jako písmo velmi dekorativní, dokonce obrazové, dává jednotlivým písmenám určitou vzájemnou souvislost. v ruském písmu jsou mnohé minuskule vlastně jen zmenšením majuskulí, mají naprosto touž formu, zato však právě v německém tisku, ať už při fraktuře, která dnes vymírá, nebo tím spíše při latince, rozrušují harmonický

obraz sazby velká písmena, poněvadž se tu vyskytují častěji než v jinojazyčných textech, neboť dosud platný německý pravopis, jenž pochází z doby baroka a copů, nařizuje psát nejen začátek vět a vlastní jména, nýbrž i všechna substantiva majuskulemi. aby se alespoň poněkud předešlo tak rozbitému a neklidnému optickému obrazu německé sazby, vyrábějí německé písmolijny velká písmena nižší než horní délky malých písmen.

nadpisy a začátky vět či odstavců bývaly už v karolinských rukopisech vyzdvihovány většími písmenami, avšak byly to vždy jen větší formy písmen téže abecedy a dalo se tak z důvodů dekorativních. iniciály, bohatě zdobené, byly velikými minuskulemi, nikoliv majuskulemi. majuskule zavádějí se později a zcela nedůsledně: s úplnou libovůlí, bez pravopisných pravidel, vyskytují se začátky nebo i prostředky slov s versálkami. zavedení majuskulí byl krok zpět k antice: historismus a reakce.

poněvadž právě v německém tisku (latinkou) jsou majuskule tak rušivým elementem, byli to němečtí filologové, spisovatelé a národohospodáři, kteří se první zasazovali za malopis.

především *filologové*, jacob grimm a germanisté ukazovali na absurdnost německého (dosud platného) pravopisu, už téměř před stoletím. nač psátí všechna podstatná jména se začátečními velikými písmenami?! v předhumanistické době se psalo všechno vesměs jen malými písmenami. pravidlo, psátí u některých slov (podstatných jmen) začáteční velká písmena je vlastně přežitkem barokního zvyku, kdy užití velkého písmene bylo výrazem ponížené úcty k bohu, císaři, šlechtici, kdy se psalo: Bůh, BŮH, PÁN a pod., tedy nikoliv z pravopisných důvodů, nýbrž z důvodů subordinace, a naopak jako výraz majestátu: My, CÍSAŘ a KRÁL, Vladař, etc. bratři grimmové a ostatní germanisté začali psátí v němčině substantiva bez začátečních velkých liter, a majuskulí užívali jen na začátku věty nebo u začátku vlastních jmen. všechny německé germanistické publikace jsou tištěny tímto »evropským« způsobem a užívají dokonce odedávna jen latinky, nikoliv fraktury. rovněž tímto grimmovým, germanistickým pravopisem je na př. tištěna i kniha adolfa loose: »ins leere gesprochen«. tento grimmův pravopis, jenž je pro němčinu velikým pokrokem a vyrovnává ji s ostatními kulturními jazyky, znamená vlastně teprve dohonění evropy: uvádí němčinu na úroveň pravopisu ostatních řečí.

jestliže němečtí germanisté odmítali běžný německý pravopis z důvodů filologických a pedagogických (neproduktivní zatížení školního vyučování), vystoupili proti neharmoničnosti sazby, v níž se majuskule vyskytují často mezi minuskulemi, tedy z důvodů estetických, mnozí spisovatelé a básníci, a to nejen němečtí, nýbrž i francouzští, čeští a. j.

německý básník *stefan george* tiskl své básně jen minuskulemi už před čtvrtstoletím, veden snahou, učiniti ve verši všechna slova naprosto rovnocennými. velkých písmen užíval jen jako iniciál verše. grafik melchior lechter vytvořil pro jeho básně zvláštní písmo, zvané stefan-george-schrift, které je ozdobou středověké unzialky. jiní básníci, po případě knižní grafikové, dělají důsledně od sebe minuskule a majuskule u vědomí, že obé jsou naprosto různorodá písma. velmi často se setkáváme s knihami veršů, kde určité partie jsou tištěny toliko versálkami, bez minuskulí, a jiné výhradně minuskulemi, bez majuskulí. tedy důsledné užívání dvou abeced samostatně, vedle sebe, nikoliv promíchaně mezi sebou. tak na př. bývají z versálek sázeny nápisy, kdežto veršový text má jenom malá písmena. od dob kubismu a futurismu, od marinettiho »typografické revoluce« a apollinairových »calligrammů« užívají moderní básníci, apollinaireova škola, dadaisté i poetisté, velikých či malých písmen bez ohledu na konvenční pravopisné recepty, nýbrž toliko podle výrazových vlastností jednotlivých písmen, a poněvadž výraz versálek je příliš slavnostní, majestátní, antický – titul, vysázený z versálek, dělá dojem římského nápisu, vytesaného do mramoru, nebo dojem náhrobního nápisu – dali moderní básníci většinou přednost tomu, tisknouti své verše výhradně malými písmenami bez kapitálek. rozhodující důvody proti využívání dvou abeced

vyslovili však *národohospodáři a inženýři*. konstatovali, že je nerozumné a nevhodné psát jinak a jinak slova vyslovovati; a není-li dosud provedena reforma pravopisu, není-li dosud zavedena nová fonetická abeceda, bylo by prvním krokem k racionálnímu psaní užívatí toliko *jedné abecedy*, t. j. užívatí pro jednu hlásku toliko jednoho znaku. poněvadž však, kromě středověkého unziálu, kterého tiskárny užívají jen jako dekorativního akcidenčního písma, nemáme jednotné abecedy, je třeba pro začátek rozhodnouti se pro jedno z obou dnes používaných písem. **PROTOŽE VERSÁLKY NEODPOVÍDAJÍ SVÝM SLAVNOSTNÍM CHARAKTEREM MODERNÍMU DUCHU, A HLAVNĚ PROTO, ŽE CELÉ ŘÁDKY, TIŠTĚNÉ Z VELKÝCH PÍSMEN, JSOU ŠPATNĚ PŘEHLEDNÉ A ČITELNÉ, PROTOŽE TEDY NENÍ MOŽNO UŽÍVAT MAJUSKULÍ VE VĚTŠÍM ROZSAHU** – je nutno rozhodnouti se pro *výhradné užívání písmen malých, minuskulí*. –

mimochodem podotýkáme, že ze všech má nejlepší, nejkldnější, nejharmoničtější a nejčitelnější vzhled běžná sazba *anglická*, protože má malý počet majuskulí a je bez akcentů, diakritických znamének apod. leč i zde jako všude jinde cítíme, že versálka je mezi humanistickými minuskullemi cizím tělesem a těžko se s nimi druzí.

pro výhradné užívání minuskulí mluví mnohé důvody. především: karolinský unziál, jenž se dovedl obejít bez velkých začátečních písmen, je vyspělejším druhem písma než římské kapitálky, a naše minuskule, jak jsme uvedli, pocházejí z tohoto karolinského písma. jestliže versálová sazba činí delší slova a dokonce delší věty špatně čitelnými (versálky menších rozměrů jsou prašpatně čitelné!), protože je to sazba nečleněná, neboť kapitálky mají všechny stejnou výšku, jsou naopak malá písmena přehlednější, vžitější, jsou historicky mladší a jejich horní délky *b, d, f, h, k, l, t* a dolní délky *g, j, p, q, y*, tvoří jakési optické signály, usnadňují techniku čtení a člení velmi dobře sazbu.

nuže: velká písmena u vlastních (nebo podstatných) jmen a na začátku vět nevyslovujeme: nepišme, a hlavně, netiskněme je tedy! *jednou abecedou sdělíme totéž, co jsme dosud sdělovali dvěma*. nespojme a nesměšujme napříště dvě charakterem i formou různých abeced a nerozsbíjejme tím harmonický klid sazby.

zavedením *malopisu* získáme velmi četné výhody a úspory. především zjednodušíme pravopis. dáváme tištěné větě logiku, neboť je nelogické užívatí v jedné větě dvou rozdílných druhů písma. obnovujeme jednotu písma, kterou jsme od renesanční a barokní doby ztratili: ostatně číňané a indové, užívající jiné soustavy písma, nemají dvou abeced, jež byly přítěží naší latinky. –

hlavní výhodou malopisu je velmi značná úspora práce, materiálu, času, peněz. malopis zmenší duševní i tělesnou únavu sazečů, oprostí kasety, zjednoduší sázecí stroje, zkrátí pohyb ruky při ruční sazbě. zmizí-li majuskule, odpadne téměř polovina matic a o totéž se zmenší sázecí materiál v sazárnách. malopis usnadní psaní na stroji a ulehčí písáčkám jejich namáhavou práci. uvážíme-li, že na př. v německém dopise vyskytuje se v řádce 4 – 5 velkých písmen, že je tedy nutno 4 – 5krát stisknout přesmykač, jenž se pohybuje tíže než ostatní písmena. oceňme, jak velkou úsporu času a práce může přinést malopis. za dobu, potřebnou k stisknutí přesmykače, lze napsat průměrně asi 5 písmen; tedy práce, vynaložená u psacího stroje na jedno veliké písmeno je táž, jako práce potřebná k napsání celého slova z malých písmen.

užívání minuskulí i majuskulí navzájem je plýtváním energie, trpělivosti, času i peněz. vyučování čtení a pravopisu ve škole bude úspěšnější, zahodíme-li velká písmena do sterého železa. zavedením malopisu umožníme zjednodušení konstrukce psacích strojů, tedy jejich zlevnění. německý inženýr w. portsman, jenž se zabývá ve své knize »*sprache und schrift*« otázkami reformy a organizace řeči vzhledem k písmu a tisku, napsal: »upustiti od velkých písmen znamenalo by zmenšiti o polovinu počet písmen, která je nutno znáti. usnadnil by se

boj proti negramotnosti; znamenalo by to *vyléčit rakovinu našeho písma*. je snad hospodářsky lhostejno, bude-li se sazeč, zabýváti jen polovinou písmen, bude-li výroba písmolijen zjednodušena jen na malá písmena, bude-li méně kovu ležeti ladem a získáme-li značné úspory místa v tiskárnách při úschově liter, kratší pracovní cestu při jejich užívání apod.?! kolik sil se ušetří, budeme-li mít jednoduché psací stroje.

zdá-li se dosud velmi mnohým lidem, že malopisný text je hůře čitelný, je to jen proto, že nejsou na malopis zvyklí. naše typografické písmo je ještě příliš závislé na starých, rukopisných či kamenických písmech a změny, které vývoj písma přinášel, byly větším dílem dekorativních slohů: vývoj písma dosud nesměřoval k větší čitelnosti, a opravy, které písmaři prováděli, nebyly vždy diktovány požadavkem snazší čitelnosti. teprve 19. století dalo nám písmo, zbavené všech dekorací, písmo, které je jen geometrickou kostrou, bez jakéhokoliv ornamentu, bez patek, serifů, stínování, šrafování apod. – totiž skeletové písmo, tak zv. *písmo kamenné a grotesk*. toto písmo výborně odpovídá potřebě jasnosti a čistoty tvaru a má maximální čitelnost. proto je grotesk v oblibě u moderních typografů. nemůžeme zde řešiti otázku, stačí-li grotesk pro všechny případy, je-li možný jako chlebové písmo či je-li možný jako chlebové písmo či je-li třeba i nadále písma jiného charakteru. konstatujme toliko, že grotesk je nejlapidárnější a nejjasnější forma latinky, a že tedy je způsobilým základem, na němž může moderní písmařství pracovati dále. nikoliv proto, aby vytvořilo nová písma, nýbrž aby naše písmo, ještě příliš odvislé od rukopisných a kaligrafických vzorů a od humanistických minuskulí, dovedlo na vyšší stupeň jasnosti a čitelnosti. zavedení malopisu klade před písmolijny novou úlohu: *je třeba vytvořit moderní jednotné písmo, bez rozdílu mezi majuskulemi a minuskulemi*, protože vyřazení majuskulí je toliko provisorním opatřením. toto »nové písmo«, *jednotné písmo*, nebude ovšem vycházet z antikvy, však jen z minuskulí, neboť kapitálky jsou hotovým antickým tvarem, který se nedá dále vyvíjet a měnit; je to forma ztrnulá, nepružná a pro moderní dobu neupotřebitelná. přes to však tam, kde versáلكový tvar je jasnější a charakterističtější, na př. u *N, T, U*, bude účelno zařaditi pro tyto hlásky do jednotného písma formy kapitálek na místo forem minuskulí. o takovéto jednotné písmo, jež by bylo funkčním propracováním latinky (antikvy), se pokoušel h. bayer (autor tohoto článku pokusil se o zdokonalení bayerova písma), burchhartz a jan tschichold. jestliže však zavedení malopisu znamená vyřazení versálek a potřebuje novou jednotnou abecedu, tedy nové písmo, je naproti tomu třeba podotknouti, že nebylo by účelno zaváděti nové písmo, dokud není důkladně zreformován pravopis všech řečí. jakmile se tak stane a jakmile budeme míti nové moderní jednotné písmo, tak jako byl jednotným písmem středověký unziál, padnou všechny námitky proti nečitelnosti malopisu samy sebou.

je nutno uznat, že malopisný text zdá se v normální sazbě spaně čitelným jen tomu, kdo na malopis není dosud zvyklý. *namítejte tedy nezvyk, a nikoliv nečitelnost*. malopisný text, tištěný petitem či nonpareilem, může býti prohlášen za špatně čitelný, nikoliv proto, že nemá majuskulí, ale protože v příliš drobném tisku zanikají tečky a čárky, avšak počínaje velikostí borgisu a garmondu nemůže býti malopisný text nečitelný; doufám, že tento článek o tom může podati svědectví a že se vám četl – až na tu trochu nezvyku – docela dobře. –

tento *nezvyk je třeba přemoci*. také zavedení latinky místo švabachu a místo azbuky, nebo místo tureckého písma a pod. je nezvyk – a mnohem vydatnější nezvyk – a přece, uznejte, je to obrovský pokrok. každá pravopisná reforma byla napřed něčím nezvyklým, a přece se rychle vžila. v německu, kde se malopis velmi rychle ujímá, bude zanedlouho tiskopis užívající velkých písmen způsobem dnes obvyklým působiti nezvykle a archaicky.

bylo by omylem domnívati se, že malopis je jen znamenitou reformou pro německý tisk a že není dosti odůvodněn u národů, kteří neužívají versálek tak hojnou měrou. ukázali jsme na ekonomické výhody malopisu. v novém funkcionálním pravopise bude malopis nezbytností.

zachovávatí versálky proto, že člení plochu sazby a dávají oku rytmus, je zbytečno, poněvadž tento úkol zastanou dobře i horní a dolní délky minusek.

někteří tradicionalisté, lépe řečeno: zpátečníci a copañi, namítají proti zavedení malopisu, že by nový způsob, kdyby se všeobecně zavedl, učinil starší tisky antikvovanými. táž námitka bývá uváděna i proti reformě pravopisu, a přece víme, že jsme neztratili souvislost s minulostí literatury, když jsme před 100 léty zavedli latinku místo švabachu. staré knihy, pokud jsou živé, budou znovu přetiskovány a nová vydání budou prostě upravena v novém pravopise a malopise, toť vše.

malopis, jako rozumná reforma, pronikl nejprve všude tam, kde nebylo literární nebo typograficky dekorativní tradice. nikomu nepřipadalo nikdy zvláštní ani hříšné, že *telegramy znají jen malá písmena*. všechny moderní druhy písma, nové abecedy, na latince téměř nezávislé, neznají rozdíl mezi velkými a malými literami: *morseova abeceda, těsnopis, písmo pro slepce, vlajková signalizační abeceda atd.* tyto ryze technické, abstraktní abecedy sledují cíl jasného dorozumění a neuznávají konvenční pravopisné předsudky. nové písmo má tendenci stát se internacionálním a jednotným: tudy vede cesta dalšího zdokonalení písma, a v tom směru mohou být morseova abeceda a *noty* vzorem dokonalého, universálního, internacionálního a funkcionálního písma.

zasazujeme-li se o malopis, neznamená to, že bychom chtěli typografům zakázatí užívání versálek. možná, že se reklamní tiskopisy bez kapitálek neobejdou. jestliže se dnes v insertní sazbě užívá zhusta toliko malých písmen, je to, protože versálky poněkud zevšedněly a tím pozbyly žádoucí výraznosti. zevšeobecní-li malopis, získají versálky zpět svou výraznost a mohou být s dobrým výsledkem užity v tisku reklamním. *versálky můžeme* (přes to že doporučujeme malopis) *i nadále užívat jako určitý, samostatný druh písma*, jímž vpravdě jsou; je pak radno v sazbě *využítí právě charakteristických vlastností versálek*, že totiž mají všechny stejnou výšku a že nápis z versálek působí jako uzavřená jednotná plocha.

jestliže v německu je už velká řada avantgardistických publikací tištěna malopisem, v tisku československé avantgardy se důsledný malopis ujal dosud jen fragmentárně. kromě několika básní a několika článků jsou naše moderní časopisy tištěny dosud obvyklým způsobem. je třeba uznati že tam, kde se užívá drobného tisku, petitu a nonpareilu, působil by malopis, dokud nejsou zlepšena interpunkční znaménka, určité obtíže. vedle toho je však i u nás již několik knih, které jsou tištěny důsledně malopisem; jsou to: almanach fronta (redigovaný b. václavkem, v úpravě z. rossmanna); k. marilaun: adolf loos (nakl. indexu, brno), k. teige: k sociologii architektury (odeon, praha). kromě německých a českých existují již i holandské, švýcarské a rakouské publikace, sázené důsledně malopisem.

na cestě k zavedení nového jednotného písma a nového jednoduchého pravopisu znamená už i provisorní stadium: malopis, totiž vyřazení velkých písmen a římských číslic, po našem soudu velký pokrok.

jakého mínění jsou v této věci naši čtenáři? jsou pro zavedení malopisu v našem časopise či nikoliv? a z jakých důvodů?

ptáme se vás a prosíme vás o odpověď. nejzávažnější odpovědi, speciálně pak odpovědi učitelů, knihovníků, spisovatelů, knihkupců, sazečů, tiskárenských korektorů, stenotypistek a pod. rádi otiskneme.

a podle přání většiny těch, kdož v této otázce projeví svůj názor, buď zavedeme v našem listě malopis nebo zůstaneme dosud při obvyklém způsobu psaní.

ke konci citujeme názor vůdčího představitele moderní typografie, jana tschicholda:

»proč tedy nikoliv? budeme nemoudří z falešné úcty ke zvyklostem a vzdáme se toliko výhod? více a více lidí píše již dnes vše malým písmem. ve švýcarsku byl založen svaz pro zjednodušení pravopisu. je v něm řada učitelských spolků a dokonce i spolek tiskárenských korektorů. odborová organizace německých učitelů obecných škol zahájila již na svém posledním sjezdu zápas o zjednodušení pravopisu. v časopise »typographische mitteilungen«, jenž jest orgánem vzdělávacího svazu německých knihtiskařů, vycházejí často již celé články, psané jen malopisem. mnoho inženýrů, architektů, spisovatelů a grafiků užívá již delší dobu tohoto způsobu psaní ke svému prospěchu, rovněž řada obchodů píše tak svou korespondenci. následujte i vy tohoto příkladu. pokuste se překonati počáteční odpor nezvyku! budete den ode dne chápati jasněji, jakou výhodou je pro vás malopis, ať už jste sazečem, kancelářským zřízencem, spisovatelem, technikem, žurnalistou, grafikem, ať už máte jakékoliv zaměstnání; zvyknete si rychle na malopis jako na výhodu, příjemnost, jako na pohodlí a vymoženost, a nebudete se již nikdy chtít vrátit k starému nemotornému »úřednímu« psaní. «

nuže, čtenáři, oznamte nám svůj názor!